

УДК: 336.77

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.1.28>**Пристемський О.С.**

доктор економічних наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9743-3563>

Prystemskiy Oleksandr

State Higher Educational Institution
«Kherson State Agrarian University»

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

FINANCIAL PROVISION FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT

В статті проведений аналіз фінансово-економічних показників сільського господарства України, що дозволив виявити у структурі фінансових ресурсів найбільша частка належить власному капіталу підприємств, як головному джерелу їх утворення. Встановлено, що особливості сільськогосподарського виробництва значно впливають на функціонування галузі. Особливу увагу приділено традиційним джерелам фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, які включають власний капітал, банківське кредитування, інвестиції та лізинг. Виявлено, що обмеженість фінансових ресурсів у сільському господарстві викликає погіршення його фінансової безпеки. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства як фактор забезпечення фінансової безпеки реалізується шляхом розширення джерел фінансових ресурсів підприємств галузі. Серед пріоритетних джерел фінансових ресурсів варто віднести лізинг, компенсація кредитів, аграрні розписки, фондові біржі, іноземні інвестиції та благодійні фонди.

Ключові слова: сільське господарство, фінансова безпека, лізинг, капітал, кредитування, інвестиції.

В статье проведён анализ финансово-экономических показателей сельского хозяйства Украины, который позволил определить, что в структуре финансовых ресурсов большая часть принадлежит собственному капиталу предприятия как главному источнику их образования. Определенно, что особенности сельскохозяйственного производства значительно влияют на функционирование отрасли. Особое внимание уделено традиционным источникам финансовых ресурсов сельскохозяйственных предприятий, которые включают собственный капитал, банковское кредитование, инвестиции и лизинг. Выявлено, что ограниченность финансовых ресурсов в сельском хозяйстве вызывает ухудшение его финансовой безопасности. Финансовое обеспечение развития сельского хозяйства как фактор обеспечения финансовой безопасности реализуется путем расширения источников финансовых ресурсов предприятий отрасли. Среди приоритетных источников финансовых ресурсов следует отнести лизинг, компенсация кредитов, аграрные расписки, фондовые биржи, иностранные инвестиции и благотворительные фонды.

Ключевые слова: сельское хозяйство, финансовая безопасность, лизинг, капитал, кредитование, инвестиции.

The article analyzes the financial and economic indicators of agriculture in Ukraine, which allowed to reveal in the structure of financial resources the largest share belongs to the equity of enterprises, as the main source of their education. It has been established that the features of agricultural production have a significant influence on the functioning of the industry. Particular attention has been paid to traditional sources of financial resources of agricultural enterprises, which include equity, bank lending, investment and leasing. It is revealed that the limited financial resources in agriculture causes deterioration of its financial security. The most acute question relates to the material and technical base of production, the high cost of which is not suitable for small and medium enterprises. This affects the quality of production, the deterioration of the export potential of the industry, as the park of new high-efficiency agricultural machinery decreases, and the capital and current repairs of the existing one are

not carried out due to the price of spare materials. It has been established that agricultural production should be equipped with high-tech means to remain competitive on the domestic and foreign markets. Dynamics of attraction of financial resources by domestic agroholdings through international stock exchanges are analyzed. It is established that it is expedient to change the conditions for granting the right to receive financial support: to determine the financial security indices (in particular, the coefficients of financial dependence, financial stability, the ratio of attracted and equity capital, the coefficient of financial independence (autonomy), maneuverability of own funds, concentration of the loan Capital, current liabilities, long-term liabilities, and the attraction of current assets to accounts receivable. Financial security of agricultural development requires effective financial support, which is achieved through the use of alternative sources of funding, including leasing, lending, agrarian receipts, stock exchanges, foreign investments.

Key words: *agriculture, financial security, leasing, capital, lending, investment.*

Постановка проблеми. Варіативність використовуваних джерел фінансових ресурсів при оптимальній своїй концентрації дозволяє забезпечити фінансову безпеку розвитку сільського господарства. Крім того, структура фінансових ресурсів має тісний взаємозв'язок із ринковою вартістю господарюючого суб'єкта, що засвідчує актуальність досліджуваного питання у контексті фінансової безпеки сільського господарства. Формування ефективної структури фінансування сільського господарства, що безпосередньо впливає на рівень фінансової безпеки розвитку сільського господарства, знаходиться у центрі уваги багатьох вітчизняних та закордонних вчених, але необхідно акцентувати увагу, що лауреатами нобелівської премії Ф. Модільяні та М. Міллером було доведено унікальність доцільної структури фінансових ресурсів для кожного підприємства [1].

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми фінансового забезпечення розвитку сільського господарства присвячено праці багатьох як вітчизняних так і закордонних науковців – Н. С. Медведкової, О.О. Непочатенко, В. А. Шинкара, К. Ф. Черкашиної, В. Я. Плаксієнка, К. В. Лозінської, О. Я. Стойко, Д. М. Черваньова, С. А. Власюка та інших. Даній тематиці на рівні держави присвячено ряд статей та монографій. Проте, аналіз робіт, опублікованих за результатами наукових розробок в цьому напрямку, доводить, що у вітчизняній науковій літературі бракує системного дослідження окремих питань, присвячених цій тематиці.

Мета статті. Провести аналіз фінансового забезпечення розвитку сільського господарства та визначити шляхи розширення джерел фінансових ресурсів підприємств галузі.

Результати дослідження. Аналіз фінансово-економічних показників сільського господарства України дозволив виявити, що у структурі фінансових ресурсів найбільша частка належить власному капіталу підприємств, як головному джерелу їх утворення. Безумовно, наявність власного капіталу має безліч переваг для забезпечення фінансової безпеки підприємства, але разом з тим має певний перелік обмежень, які стримують ефективне їх функціонування та розвиток. Особливо дане питання загострюється в умовах фінансової кризи країни, яка посилює інфляцію та дестабілізувала валютні курси. Таким чином власний капітал більшості підприємств сільського господарства виявився незахищеним від дії зазначених умов, що віддзеркалювалось порушенням фінансової безпеки досліджуваної галузі. Відповідно існує залежність структури фінансових ресурсів від фінансової стійкості господарюючих суб'єктів галузі для збереження їх фінансової безпеки.

Особливості сільськогосподарського виробництва значно впливають на функціонування галузі, що в першу чергу віддзеркалюється на його фінансовому забезпеченні. Існуюча структура фінансових ресурсів, яка протягом останніх років є відносно стабільною, не здатна задовольнити в повному обсязі потреби галузі, а концентрація власного капіталу як пріоритетного джерела фінансування знижує мобільність та адаптивність господарюючих суб'єктів до світових тенденцій. Сучасні умови між-

народних аграрних ринків мають дуже високі орієнтири, на які необхідно рівнятися вітчизняним виробникам. Перш за все це стосується якості виробництва та засобів виробництва. Обоє із зазначених факторів взаємозалежні.

Більшість господарюючих суб'єктів галузі не можуть дозволити здійснювати сільськогосподарську діяльність із використанням сучасного технічного оснащення, використовувати технології часто морально застарілі, а наявність на ринку дрібних виробників (господарств населення), які взагалі не підлягають об'єктивному аналізу, порушують фінансову безпеку галузі, що в першу чергу має вплив на ринкову конкурентоздатність продукції. Першопричиною даного становища варто назвати низький рівень фінансового забезпечення. Адже оновлення технічного оснащення виробництва вимагає значних капіталовкладень. І ми отримуємо замкнуте коло порушення фінансової безпеки: низька якість продукції та висока собівартість виробництва знижують прибутки господарюючих суб'єктів; отримуючи низькі прибутки господарюючі суб'єкти не мають можливості збільшити обсяг фінансових ресурсів; за відсутності достатнього обсягу фінансових ресурсів господарюючі суб'єкти не мають змоги покращити якість виготовленої продукції, знизити її собівартість і як наслідок зміцнити ринкову позицію, щоб отримати більші прибутки й збільшити обсяг фінансових ресурсів і так далі.

Серед традиційних джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, які включають власний капітал, банківське кредитування та інвестиції, існують альтернативні, до яких входять зокрема лізинг. Розвиток сільського господарства одночасно із розвитком ринкової економіки передбачає перш за все забезпечення високого рівня конкурентоздатності та фінансової безпеки, що вимагає залучення достатнього обсягу фінансових ресурсів й ефективне управління ними.

Обмеженість фінансових ресурсів у сільському господарстві викликає погіршення його фінансової безпеки. Найбільш гостро дане питання стосується матеріально-технічної бази виробництва, висока вартість якої є невід'ємною для малих та середніх підприємств. Це впливає на зниження якості виробництва, погіршення експортного потенціалу галузі, оскільки зменшується парк нової високоефективної сільськогосподарської техніки, а капітальний і поточний ремонт існуючої не проводиться через ціну запасних матеріалів. В результаті, як зазначають науковці, загальні втрати сільського господарства, пов'язані з нестачею та низьким технічним станом машин, лише по врожаю становлять 30%, а через перевищення витрат паливно-мастильних матеріалів 10-12%. Разом з тим, рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою становить 40-58%, з яких 90% відпрацювали амортизаційний термін, рівень зносу технічного обладнання перевищує 70%, у той час як виробничі потужності вітчизняного сільськогосподарського машинобудування завантажені не більше ніж на 20%.

Виробництво сільськогосподарської продукції має бути забезпечене високотехнологічними засобами, щоб залишатися конкурентоздатними на внутрішньому та зовнішньому ринках. Техніко-технологічне оснащення виробництва для забезпечення та посилення рівня фінансової безпеки розвитку сільськогосподарських підприємств за умов обмеження інших фінансових ресурсів або для ефективного використання наявних можливе завдяки використанню лізингу, сучасного інструменту який поєднує в собі ознаки оренди й кредиту. Крім того, ключовою перевагою лізингу перед кредитуванням варто назвати відсутність застави, яка для сільського господарства часто виступає проблемним питанням. Як показали результати проведеного аналізу, в Україні кредити відіграють важливу роль у фінансовій безпеці розвитку сільського господарства. За роки незалежності стан кредитного забезпечення галузі зазнало значних реформ [2].

Компенсація відповідно до даної програми надається на конкурсній основі підприємствам сільського за кредитними угодами. Необхідно зауважити, що такий різновид бюджетної підтримки є вкрай важливий для розвитку сільського господарства та забез-

печення його фінансової безпеки, але його функціонування є неефективним та передбачає вибір лише певних господарюючих суб'єктів, що знижує його об'єктивність.

Зокрема, рішення про надання фінансової підтримки приймаються на засіданні конкурсної комісії, а право першочерговості отримують такі господарюючі суб'єкти: під час прийняття рішення щодо надання компенсації перевага надається позичальникам. Тому, право на отримання даних коштів має незначна частка господарюючих суб'єктів, а враховуючи, що для її отримання необхідно виконати цілу низку умов, значна частка підприємств взагалі не подає заявку на їх отримання.

Відповідно до наведених даних, така фінансова підтримка безумовно є важливою для забезпечення фінансової безпеки розвитку сільського господарства, але потребує удосконалення. Перш за все на нашу думку її обсяги мають бути значно підвищеними і залежати від стану сільського господарства, національної економіки та потреб господарюючих суб'єктів. Роль держави у забезпеченні фінансової безпеки галузі не повинна мати характер «постійного джерела фінансових ресурсів», а мати на меті стимулювання високоякісного сільськогосподарського виробництва, здатного підтримати продовольчу та національну безпеку.

Також, доцільним є зміна умов надання права на отримання фінансової підтримки: визначити умовою отримання фінансової підтримки показники фінансової безпеки (зокрема коефіцієнти фінансової залежності, фінансової стабільності, співвідношення залученого і власного капіталу, коефіцієнт фінансової незалежності (автономії), маневреності власних засобів, концентрації позикового капіталу, поточних зобов'язань, довгострокових зобов'язань, залучення оборотних активів у дебіторську заборгованість. Саме аналіз даних показників дозволить комісії мати об'єктивну характеристику стану підприємства, його здатності до виконання кредитних зобов'язань та необхідності у компенсації кредитів. Також пріоритетними мають бути стратегічні та низькорентабельні види діяльності (як у регіональному вимірі так і загальнонаціональному).

Альтернативним інструментом залучення кредитних фінансових ресурсів для підтримання фінансової безпеки розвитку сільського господарства на сьогодні є аграрні розписки. Механізм надання аграрних розписок перейшов у практику вітчизняних підприємств із Бразилії, товарооборот за якими становлять близько 5 млрд дол. США. Вченими встановлено зростання в два рази товарообороту зернових культур, головним фактором якого вважають аграрні розписки.

Фінансова аграрна розписка – це аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію або живі тварини у визначеній кількості та якості [3]. Виконання боржником зобов'язань за фінансовими аграрними розписками здійснюється лише в безготівковій формі. Використання можливостей фондового ринку для розширення джерел залучення фінансових ресурсів для забезпечення високого рівня фінансової безпеки на сьогодні має високі перспективи [4].

Функціонування фондового ринку у Україні має безліч перепон та повну відсутність ліберальної підтримки державних органів, але найбільшого ускладнення зазнав даний процес саме для господарюючих суб'єктів сільського господарства після погіршення політичної ситуації в країні. Про це свідчать аналітичні дані обсягів залучення коштів українськими агрохолдингами через зарубіжні фондові біржі [5].

Необхідно звернути увагу, що значного впливу на фінансову безпеку сільського господарства здійснює доступність фінансових ресурсів, їх належний обсяг та стабільність надходження. Аналізуючи динаміку залучення фінансових ресурсів вітчизняними агрохолдингами через міжнародні фондові біржі виявлено, що обсяги залучених коштів залежать від стану макроекономічної ситуації в країні та світі. Зокрема, значне зниження активності підприємств сільського господарства країни на міжна-

родній арені пов'язані із втратою довіри до вітчизняних підприємств та посиленням фінансово-економічної й політичної кризи країни.

Завдяки широким фінансовим можливостям, фондовий ринок дозволяє значно зміцнити фінансову безпеку сільського господарства, забезпечивши надходження необхідних грошових ресурсів. Варто врахувати, що у сучасних умовах він потребує реформування та адаптування до економічної системи країни.

Забезпечення фінансової безпеки розвитку сільського господарства відбувається також за рахунок безоплатних цільових фінансових ресурсів, зокрема шляхом фінансування благодійними фондами, діяльність яких направлена на подолання загальнодержавних або світових проблем, серед яких подолання бідності, підтримання продовольчої безпеки тощо. Серед благодійних організацій, які надають фінансові ресурси для розвитку сільського господарства варто назвати Heifer International, діяльність якої направлена на надання допомоги у вигляді тварин, рослин, знань, навичок, а також інших ресурсів бідним родинам для того, щоб допомогти їм відчувати впевненість у їхніх силах.

Крім того, високою ефективності у питанні фінансового забезпечення сільського господарства як пріоритету його фінансової безпеки відзначаються іноземні інвестиції. Інвестиційний клімат України для міжнародних інвесторів є не сприятливим та відзначається значним ризиком у порівнянні із іншими країнами. Зважаючи на отримані дані вважаємо, що покращення інвестиційного клімату України сприятиме зростанню іноземних інвестицій в галузь, що дозволить посилити рівень фінансової безпеки [6].

Висновки. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства реалізується шляхом розширення джерел фінансових ресурсів підприємств галузі. Серед пріоритетних джерел фінансових ресурсів варто віднести лізинг, компенсація кредитів, аграрні розписки, фондові біржі, іноземні інвестиції та благодійні фонди. Фінансова безпека розвитку сільського господарства потребує ефективного фінансового забезпечення, яке досягається шляхом залучення альтернативних джерел фінансування, серед яких лізинг, кредитування, аграрні розписки, фондові біржі, іноземні інвестиції.

Список використаних джерел:

1. Modigliani F., Miller M. Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction. *American Economic Review*, 1963, vol. 53, no. 3.
2. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 300. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF/para8#n8> (дата звернення: 03.02.2020).
3. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про аграрні розписки» № 9610 від 19.12.2011 р. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42135 (дата звернення: 04.02.2020).
4. Калетнік Г.М., Пчелянська Г.О., Терещук С.М. Аграрна розписка як альтернативний варіант фінансового забезпечення аграрного виробництва. *бірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки.* № 4(70). Том 2, 2012. С. 74-79.
5. Варшавська фондова біржа [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.gpw.pl/o-spolce_ru (дата звернення: 05.02.2020).
6. Пристемський О.С. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства як фактор його фінансової безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Економіка і менеджмент.* 2017. С. 18-21.

References:

1. Modigliani F., Miller M. (1963). Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction. *American Economic Review*, vol. 53, № 3.
2. The order of using the funds provided for in the state budget for financial support of measures in the agro-industrial complex by reducing the cost of loans Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 29, 2015 № 300. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF/para8#n8> (date of appeal 03.02.2020).

3. Explanatory note to the Draft Law of Ukraine "On Agrarian Receipts" No. 9610 dated December 19, 2011. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42135 (date of appeal 04.02.2020).
 4. Kaletnik G.M., Pchelianska G.O., Tereshchuk S.M. (2012). Agricultural application as an alternative variant of financial support of agricultural production. Collection of scientific works of VNAU. Series: Economic Sciences. No. 4(70) Vol. 2, pp. 74-79.
 5. Warsaw Stock Exchange. URL: http://www.gpw.pl/o_spolce_ru (date of appeal 05.02.2020).
 6. Prystemskiy O.S. (2017). Financial support for agricultural development as a factor of its financial security. Pp. 18-21.
-